

1:6 Kampen for overlevelse

Celine: En kvinde sidder sammenkrøbet på et mørkt loft. Hun kan høre stormen rase gennem stråtaget. Og under hende bruser vandmasserne. Hun holder vejret, mens vandet stiger. Havet har ædt sig op over stolene, kommoden og spisebordet nede i stuen, og nu er det på vej op på loftet. En centimeter af gangen. Så mærker hun et ryk dybt under sig. Det gamle hus begynder at synke. Uanset hvor du befinder dig i Danmark, er der aldrig mere end 50 kilometer til kysten. Og du forbinder måske havet med hyggelige sommerdage på stranden, men på det seneste er havet begyndt at give os rynker i panden og frygt for fremtiden. For stigende vandstand og voldsommere vejr bringer mennesker og byer i fare. Det er især et fænomen, vi slås med: Stormfloderne. Men selvom stormfloderne bliver hyppigere og hyppigere, er de ikke noget nyt fænomen. I denne podcast fortæller vi de dramatiske beretninger om danmarkshistoriens største stormfloder og undersøger, om vi kan bruge den viden til at forstå de udfordringer, vi står over for i dag. Og vi begynder med en af danmarkshistoriens værste katastrofer: Stormfloden i 1872, hvor store dele af Lolland-Falster blev oversvømmet. I alt mister 81 mennesker livet. Men hvorfor går det så galt? Mit navn er Celine Klint, og jeg er journalist. Og vi begynder oppe på diget ud for Lollands kyst, hvor jeg mødes med historiker Ole Munksgaard, som nok er en af dem i Danmark, der ved allermest om, hvad der skete dengang tilbage i 1872. Nu går vi op på diget. Vi står oppe på diget og kigger ud over havet, der bare er blikstille. Og det er svært at forestille sig, at der her er sket en af danmarkshistoriens største naturkatastrofer.

Ole: Ja, det har du fuldstændig ret i. Det er nok danmarkshistoriens værste stormflod, vi har i 1872 den 13. november.

Celine: Ja, jeg står her sammen med dig, Ole Munksgaard. Vil du ikke præsentere dig selv?

Ole: Jo, jeg er uddannet cand.mag. med blandt andet historie som fag og interesserer mig for lokalhistorien, specielt på Lolland. Samtidig er jeg så i gang med at fuldende en bog om stormfloden i 1872, specielt med henblik på forholdene på Lolland.

Celine: Bag os ligger et sommerhusområde, den lille by Hummingen. I dag ligner det en fredelig lille ferieby. Der ligger en turistcafé, og det ser rimelig lukket ud. Men altså dengang i slutningen af 1800-tallet boede der faktisk mennesker fast her?

Ole: Ja, der var fastboende her. Det er folk, der flytter ud efter landboreformerne og prøver lykken herude på de yderste områder af Gloslunde Sogn og omkring Rødby Fjord. Det er her, de har en mulighed for at skaffe sig jord.

Celine: Og hvad er det for nogle mennesker?

Ole: Det er ikke de bedst stillede bønder. Det er det vel det, vi kunne kalde husmænd i dag. Det er folk med mindre ejendomme, mindre jordlodder, men som altså kan blive selvstændige bønder, og som så flytter herud. De ved godt, at det er farligt at flytte herud, fordi vandet stiger. Der er højvande ofte i området, og området er jo dårligt beskyttet, fordi der er nogle strandvolde og nogle mindre diger til at beskytte dette område. Ved højvande bryder vandet ind over digerne, og derfor har de kendskab til, hvad stormfloder kan være for noget, eller hvad højvande kan være for noget. Men det, der skete i 1872, var der ikke nogen af dem, der havde regnet med.

Celine: Vi skriver november måned 1872 i den lille by Hummingen. Det har stormet kraftigt i ti dage nu. En voldsom vind fra vest. Ane Johanne Hansen, hustru til byens væver, Anders Hansen, stirrer ind i kakkelovnen. Vinden banker mod huset, og dyrene piber ude i laden. Anders sidder ved den store væv på loftet i skæret fra et stearinlys. Han er ved at gøre et sengetæppe færdigt til byens præst. Ane propper mere koks i kakkelovnen. Men pludselig stopper hun midt i en bevægelse. Stormen er løjet af.

Ole: Der omkring den 10. november sker der så pludselig det mærkværdige, at efter at have blæst kraftigt i 10 dage, så løjer vinden næsten fuldstændig af. Og det er beskrevet af en skoleleder på Gedesby på Sydfalster. Han skrev sine erindringer eller sin beretning om stormfloden ned ganske få uger efter, at den havde fundet sted. Denne skolelærer, Svend Petersen, skriver blandt andet: "Søndag den 10. november var der udbredt en dødlignende stilhed over hele naturen, som meddelte en dødsighed, ikke alene til mennesker, men endog til dyrene." Dette er faktisk bare stilheden før stormen.

Celine: To dage går der med denne mærkelige stilhed. Selv dyrene er underligt stille. Men så begynder det at blæse op igen, og det tager til.

Ole: For det, der sker i de kommende dage, er at helt nede i det nordlige Italien udvikler der sig et kraftigt lavtryk. Et stormlavtryk. Og det bevæger sig med forholdsvis stor hastighed op over Centraleuropa og Østeuropa og op til Baltikum. Og heroppe fremkalder dette lavtryk, at vinden slår om i en nordlig og nordøstlig retning. Det vil sige, at så presser det vandet tilbage fra den østligste del af Østersøen ned i den vestligste del af Østersøen.

Celine: Så der bliver simpelthen lavet en kæmpe prop?

Ole: Der er en kæmpe prop. Og der er ikke noget afløb fra Østersøen.

Celine: Stormen er løjet af, men Ane skutter sig og trækker sjalet tættere om sig. Det er som om, havet ikke opfører sig, som det plejer. Det er så stille. Så vender hun hovedet og ser mod syd ud over vandet. Noget mørkt har rejst sig i horisonten og bevæger sig som en hastig skygge ind mod deres hus. Lad os gå lidt ud mod vandet. Hvad er de første tegn på, at det begynder at trække op til storm?

Ole: Jamen, der sker jo så det, at dette vand kommer næsten som en form for flodbølge, fossende ned gennem den østlige Østersø. Og så rammer den altså Bornholm som det første sted. Og ret hurtigt derefter når den så Østsjælland's kyster og ikke mindst Sydfalster.

Celine: Så hvis vi skal forestille os, at vi står her, og der er orkanstyrke. Hvad sker der så? Hvad ville vi kunne se?

Ole: Det, vi ville kunne se, er jo sådan set en flodbølge. Vandmasser, der vælter ind over land, og som jo stiger time for time, i og med at vandet jo kommer nærmere og nærmere fra den østligste del af Østersøen. Det er en form for tsunami, og som vælter ind over områderne.

Celine: Vandet fosser ind over Hummingen, så væveren Anders er rendt mod naboen for at skaffe et hestekøretøj, så de kan komme væk, mens Ane forgæves forsøger at lukke alle husets skodder.

Ole: Der sker det, at folk indtil videre slår sig til tåls med, at dette overlever vi nok også, for det har vi prøvet før. Men ret hurtigt går det op for dem, at dette er noget ekstraordinært. Derfor søger de tilflugt på deres lofter og nogle helt oppe på tagene. Andre forsøger at komme væk, hvis de har en jolle. Men det er jo svært at navigere i denne storm, denne orkan. Så de fleste bliver faktisk i deres boliger, og så håber de på, at de er det rette sted på det rette tidspunkt.

Celine: Hønsene skræpper op, og grisene hviner ude i stalden. Det stormer voldsomt nu. Der er vand over markerne, og himlen har åbnet sig i et inferno af sne og slud. Ane prøver at få ild i kakkelovnen, men så ser hun ned på sine træsko og opdager, at de dækket af vand. Havet har omringet huset, og nu trænger det ind.

Ole: På det tidspunkt, hvor det står værst til, oplever vi, at vandstanden stiger 30 centimeter i timen. Det betyder, at man for eksempel på det østlige Falster når op på en vandstand på omkring 3 meter og 30 til 3 meter og 60 over dagligt vande.

Celine: Ane spæner op på loftet og kryber sammen i et hjørne. Vandet står ind gennem vinduerne nede i stuen, og hun kan skimte sine ejendele svømme rundt nede i mørket. Det gamle hus knirker og knager. Og så er det som om noget skrider dybt under hende.

Ole: Mange af disse ejendomme er bindingsværksejendomme, der er lerklinede. Og med det samme vandet fosser ind og rammer husene, så begynder denne lerklining lige så stille at gå i opløsning. Derved styrter en hel del af husene sammen.

Celine: Det giver et ryk i huset, og den ene side begynder at synke. Ane ser sig febrilsk omkring og begynder at prøve at banke hul i stråtaget, inden hele huset falder sammen under hende. Og der har været vildt kaos herinde på land?

Ole: Ingen tvivl om det. Folk har selvfølgelig gjort alt for at sikre sig, men de fleste af dem har jo ikke kunnet komme væk. De blev grebet af panik og den eneste tilflugtsmulighed er selvfølgelig at søge i højden, og det er så deres lofter og deres tagrygge osv.,

hvor de har kunnet sidde og måske påkalde sig andres opmærksomhed, hvis de nu have jeg haft en mulighed for at komme og hjælpe. Så mange af dem har simpelthen været overladt til skæbnen. Mange af dem har ikke haft den store indflydelse på, hvad de egentlig kunne gøre for at redde sig, fordi omstændighederne simpelthen er så katastrofale. Når vi tænker på, at der er orkan, snevejr, og at vandmasserne stiger meget hurtigt.

Celine: Vandet er nu nået op på loftet. Ane hamrer næverne mod taget af alle kræfter, og til sidst går der hul. Med nød og næppe får hun mast sig igennem og ud på tagryggen. Alt er vådt og mørkt og koldt, og stormen river og flår. Og under hende synker huset langsomt. Vi tager lige en pause fra historien her. For nu, hvor vi alligevel er i området, kunne det være lidt interessant at spørge nogle af de lokale om stormfloden i 1872. Og lige nede ved en lille købmandsbutik lige bag diget er der gevinst. Hej!

Erik: Hvad drejer det sig om?

Celine: Jamen, det drejer sig om stormfloden i 1872. Det herrens år. Har du lyst til at sidde ned med os?

Erik: Ja ja.

Celine: Hvornår hørte du første gang om stormfloden i 1872?

Erik: Jeg var lige ved at sige, næsten da jeg blev født. Jeg har boet her i Kramnitze altid, og det har mine forældre også, og mine bedsteforældre. Mine bedsteforældre havde et hus på den anden side af diget nede ved havnen, som blev hærget ved stormfloden.

Celine: Så de havde faktisk oplevet den?

Erik: Jamen, det har de.

Celine: Hvad kunne de fortælle?

Erik: Ja, hvad kan de fortælle? Desværre er det jo sådan, at som ungt menneske, der var der jo meget, når de ældre de sad og snakkede om forskellige ting, der ikke interes-

serede en. Men på nuværende tidspunkt, så er det, man går og tænker på "Hvorfor hørte du ikke lidt mere efter, hvad der blev fortalt af forskellige ting?" Men der er jo alligevel nogle ting, der hænger lidt fast. Faktisk er hele Kramnitze her folk, der har boet her altid. Også fra den tid af. Men nu, efterhånden, er alle de gamle, der virkelig har gået lidt op i det, de er væk.

Celine: Hvad skete der med deres hus?

Erik: Det var jo et bindingsværkshus med lerklinede vægge. Og da stormfloden var overstået, så stod der faktisk kun stolperne med tag på. Så alt var vasket ud.

Celine: Hvad var det, der afgjorde, om folk overlevede eller omkom under denne stormflod?

Ole: Det er lidt svært at svare på. Men i bund og grund er det vel egentlig et spørgsmål om, om man er det rette sted på det rette tidspunkt. Det er jo meget lidt, den enkelte egentlig kan gøre for at overleve, når man skal kæmpe mod disse vandmasser og deres ødelæggende kraft. Så det, de kan gøre, er at søge tilflugt for vandet. Og det gør de jo normalt ved simpelthen at krybe op på lofterne i deres huse og ejendomme. Og til sidst, hvis det ikke er tilstrækkeligt, jamen så må man helt op og sidde på tagryggen. Der er jo selvfølgelig andre ting, der kan være afgørende. Det er jo, om der sejler et eller andet forbi, som man kan få fat i.

Celine: Der ligger en palle her. Ville den kunne være til nogen nytte?

Ole: Nej, det tror jeg ikke, den ville det. Den er alt for lille til at den på nogen som helst måde kunne bruges til, at man kunne overleve på dette tidspunkt. Altså, vi skal jo tænke på, at det er meterhøje bølger, vi taler om det. Det er orkan, og det sner samtidig.

Celine: Så hvad har de grebet fat i?

Ole: De har jo selvfølgelig grebet fat i de genstande, der sejler forbi. Der hører vi jo både om ladeporte, og det kan være dele af tage, det kan være dele af stalde og udhuse og den slags ting. Man griber selvfølgelig efter alt, hvad der er for hånden. Der er andre,

der direkte sejler på tagene, og de formår også for nogles vedkommende at overleve, mens andre går døden i møde.

Celine: Ane klamrer sig til tagryggen, mens huset langsomt skvatter sammen og forsvinder ned i de sorte vandmasser. Så er det, hun får øje på Anders store træ-væv. Den er bundet fast til det, der en gang var en af husets bærende bjælker, som nu sejler rundt i bølgerne. Hun griber ud efter væven, men kan ikke nå. Så hun sætter fra. I et langt sekund svæver hun med ingenting som anker. Og så får hun fat. Ane sejler afsted på væven. Vand og sne pisker hende i ansigtet, og hun aner ikke, hvilken retning strømmen fører hende.

Ole: Det er enorme kræfter, man er oppe imod. Og der må man nok sige, at i dette tilfælde kan mennesket ikke matche naturens kræfter.

Celine: En stor bølge tager fat i væven, og Ane er ved at dratte af. Hun rammer ind i et piletræ og når lige akkurat at få fat i en af de lange, seje grene. Og så slipper hun væven og bruger sine sidste kræfter på at kravle op i piletræet. Nu er der ikke andet at gøre end at bede til, at dette helvede snart må høre op. Hvordan slutter stormfloden?

Ole: Der sker så det, at stormen hen på eftermiddagen den 13. løjer af. Og i og med at den løjer af, og denne nordlige vind ikke længere presser på i samme grad, så begynder vandet også at kunne komme ud igennem bælteerne og Øresund. Men det, der er tilbage, er jo næsten ubeskriveligt. Ja, hvad skal vi sammenligne det med? Et bombekrater. En slagmark. Vi står og kan kigge ud over et landskab, hvor adskillige huse er totalt forsvundet, andre huse ligger hen som ruiner, og andre igen er stærkt beskadigede. Rundt omkring flyder det med alle mulige ejendele. Det kan være møbler fra huse, det kan være landbrugsredskaber, døde køer, svin, heste, kreaturer, høns, får. Det har ikke været et særligt kønt syn. Ingen tvivl om det. Vi skal tænke på, at der sammen med alle de døde dyr også ligger døde mennesker. Og man ser folk gå rundt og lede - forgæves måske - efter nogle af deres efterkommere. Nogle er heldige at finde deres efterkommere i de efterfølgende uger. Andre må lede forgæves.

Celine: Ane sidder hele natten kilet fast til det gamle piletræ. Stivfrossen og forkommen. Selv da stormen er løjet af hen på eftermiddagen den 14. november, kan hun ikke rokke sig ud af flækken. Det er, som om hendes krop ikke vil lystre. Det er først nogle

timer senere, da hun hører sin mand Anders' stemme råbe hendes navn, at hun begynder at kunne rykke på sig.

Ole: Det er en dramatisk historie, men der er mange, der overlever på grund af piletræerne.

Celine: Og også Ole har hørt om Ane Johanne Hansens skæbne.

Ole: Det siges om hende, at hun senere hen pådrog sig koldbrand i armene og i fødderne. Og om vi skal fæste alt for meget lid til den historie tør jeg ikke sige. Men hun blev langt over 80 år, så hun må altså have klaret sig igennem, på trods af, at hun har været igennem disse strabadser. Hun er en af dem, der overlever. Men det er så til gengæld også nogle, som må lade livet.

Celine: I alt omkommer 81 mennesker på Lolland-Falster. Hele familier er blevet udslettet. Det syn, der møder de overlevende, er næsten uoverkommeligt. Deres huse er væk, deres dyr er væk, og markerne er blevet ødelagt af saltvand. I alt kommer stormflodens skader til at koste omkring 140 millioner i nutidige kroner. Nu står vi på diget, som ikke var her tilbage i 1872. Hvad sker der? Hvordan kommer det i stand?

Ole: Der sker jo det, at der ret hurtigt efter stormfloden bliver der rettet henvendelse til Rigsdagen i København. Det er ikke, fordi man synes, at dette er en særlig rar sag. Det synes man i hvert fald ikke i den siddende regering, for det er noget med natvægterstaten, som vi endnu har på dette tidspunkt: Staten skal blande sig i så lidt som muligt. Det er den, enkelte selv, der skal betale. Men det går efterhånden op for dem i København, at dette er en national sag. Det er ikke en, man bare kan overlade til den lollandske eller falsterske befolkning at klare selv. Og så går der et lovgivningsarbejde i gang, og det går usædvanlig stærkt. Inden for ca. tre uger når det at komme igennem Folketing og Landsting og blive vedtaget i Rigsdagen som lov. Og det sker så i 1873.

Celine: Det nye dige, der skal bygges, skal gå langs Lolland og Falster sydkyst. Det lollandske dige ender med at være 63 kilometer langt og er også den dag i dag Danmarks længste dige.

Ole: Vi skal så lige tænke på, at dette altså ikke blev opført med nutidens højteknologi. Det er noget med trillebøre, det er noget med skovle, det er noget med spader og andre former for køretøjer, hestekøretøjer, som er i stand til og flytte rundt på de enorme jordmasser, hvilket skulle til, for at man kunne bygge et dige, der i gennemsnit skulle være omkring 3 meter og 90 over dagligt vande.

Celine: I maj 1878, 6 år efter stormfloden, står diget færdigt, og Hummingeland er befolket igen. Menneskene lader sig ikke kue af naturen. De flytter tilbage.

Ole: Det gør de, og de prøver selvfølgelig på at komme videre i deres liv. De prøver selvfølgelig på at genopføre deres huse, deres ejendomme, og gøre jorderne anvendelige igen.

Celine: Tilbage foran købmandsforretningen i Kramnitze ringer Eriks telefon. Det er hans makker, Henrik.

Henrik: Om 5 minutter er jeg der.

Erik: Det er bare ok, Henrik. Vi ses.

Celine: Det er din makker?

Erik: Ja, det er det. Vi har jo gang i et byggeri her. Vi skal have udvidet vores købmandsforretning.

Celine: Må jeg se?

Erik: Ja ja.

Celine: Erik og Henrik er ved at bygge en lagerbygning til den lille købmand i Kramnitze kun få hundrede meter fra, hvor Eriks farmor og farfars købmandsbutik og hus blev jævnet med jorden tilbage i 1872. Men de overlevede?

Erik: Ja, det gjorde de. Det gjorde de.

Celine: Hvordan overlevede de?

Erik: Nu var det så heldigt, at huset, der ligger ved siden af, er en gammel toldbod, som stammer tilbage fra dengang, hvor der var indsejling herfra ind til Rødby. Og det hus var simpelthen bygget så kraftigt, at det ikke kunne ødelægges. Der var meget tykke vægge, og det var et murstenshus. Og gavlen i huset ud mod søen er ekstra tyk. Den er faktisk lavet af to vægge med en halv meters mellemrum imellem. Så det kunne søen altså ikke gøre noget ved.

Celine: Så din familie gemte sig derinde?

Erik: Der har de jo samlet dem. Der kunne de komme op på loftet og være. Det var så en mulighed. Og det viste sig jo, at der var nogen, der var drevet på hustage og sådan noget helt op til noget, der hedder Gloslunde, hvor vandet faktisk stod helt op til. Man tænker på, hvor stor en konflikt det her var. Så mange mennesker, der faktisk kom af dage. Drukede og sådan noget. Jamen, det var slemt, når man hører fra fortællingerne.

Celine: Tænker du nogensinde over, hvad der ville ske, hvis vandet brød igennem diget?

Erik: Man må jo ikke sige, at sådan noget ikke kan ske igen. Selvfølgelig kan det det. Men det er jo ikke noget, vi går og frygter. Men altså af vore have kan man ikke vide sig sikker. Det kan man ikke.

Celine: Du har lyttet til første afsnit af Stormflod, og i næste afsnit skal vi ud på havet. For stormfloden i 1872 bliver også en af Danmarks største strandingskatastrofer. 300 skibe forliser, og 150 søfolk omkommer. Lyt med i næste afsnit. Stormflod er produceret af MonoMono for Vores Tid. Udvikling og tilrettelæggelse af Louise Trier Petersen. Lyddesign af Mikkel Rønnau. Redaktør er Rune Sparre Geertsen. Og mit navn er Celine Klint. Du kan finde flere podcasts om historie ved at søge på Vores Tid i din podcast-app.